

Genealogija, etika i praksa društvene rekonfiguracije

Autor: Davor Moravek

Sažetak

Ovaj rad istražuje ulogu "intelektualnih autsajdera" kao ključnih aktera u kritici i rekonfiguraciji društvenih sustava. Koristeći genealošku metodu Michela Foucaulta, rad operacionalizira pojam autsajderstva kao kontinuuma, definirajući ga kroz institucionalnu poziciju, metodološku heterodoksiju i etički imperativ prakse. Analiza je smještena u suvremeni kontekst ciničkog uma (Sloterdijk) i platformskog kapitalizma (Srnicek), uz kritički osvrt na koncept nadzornog kapitalizma (Zuboff). Rad uvodi matricu za procjenu intersekcionalnih rizika s kojima se autsajderi suočavaju te razrađuje pojam "etičke infrastrukture otpora" – mreže pravnih, financijskih i tehnoloških mehanizama nužnih za održivost kritičkog djelovanja. Kroz komparativnu analizu povijesnih i suvremenih primjera, od Diogena do platformskih radnika, rad predlaže buduće pravce istraživanja, uključujući dekolonizaciju genealogije i razvoj operativnog priručnika za društvenu rekonfiguraciju. Zaključno, rad poziva na pretvaranje kritičke teorije u etičku i političku praksu izgradnje "infrastrukture nade".

Ključne riječi: genealogija, intelektualni autsajder, etika, platformski kapitalizam, društvena rekonfiguracija, Foucault, etička infrastruktura

Abstract

This paper explores the role of "intellectual outsiders" as key actors in the critique and reconfiguration of social systems. Using Michel Foucault's genealogical method, the paper operationalizes the concept of the outsider as a continuum, defining it through institutional position, methodological heterodoxy, and an ethical imperative for practice. The analysis is situated within the contemporary context of the cynical mind (Sloterdijk) and platform capitalism (Srnicek), with a critical review of the concept of surveillance capitalism (Zuboff). The paper introduces a matrix for assessing the intersectional risks faced by outsiders and elaborates on the concept of an "ethical infrastructure of resistance"—a network of legal, financial, and technological mechanisms necessary for the sustainability of critical action. Through a comparative analysis of historical and contemporary examples, from Diogenes to platform workers, the paper proposes future research directions, including the decolonization of genealogy and the development of an operational manual for social reconfiguration. In conclusion, the paper calls for the transformation of critical theory into an ethical and political practice of building "infrastructures of hope."

Keywords: genealogy, intellectual outsider, ethics, platform capitalism, social reconfiguration, Foucault, ethical infrastructure

Uvod: Genealogija kao kritički alat

U potrazi za razumijevanjem sadašnjosti, često se okrećemo prošlosti. No, tradicionalna povijest, sa svojim linearnim narativima o napretku, rijetko nudi zadovoljavajuće odgovore na pitanje: "Kako smo postali ovo što jesmo?". Upravo ovdje genealoška metoda, koju je Michel Foucault (1977) razradio, nudi radikalnu alternativu. Genealogija se, kako Foucault navodi, "suprotstavlja traganju za 'porijeklom'" (*Ursprung*); ona ne pokušava pronaći jednu, čistu polazišnu točku, već istražuje neurednu, kontingentnu i često nasilnu povijest (*Herkunft*) iz koje su proizašle naše današnje institucije, vrijednosti i norme. Ona razotkriva kako su ono što smatramo "prirodnim" ili "nužnim" zapravo proizvodi specifičnih odnosa moći i znanja.

Ovaj pristup ključan je za razumijevanje onoga što možemo nazvati "izvornim kodom" kulture i okoliša – temeljnih, često nevidljivih pravila i struktura koje upravljaju našim društvenim životom. Razumjeti taj kod znači steći sposobnost da ga kritički preispitujemo. Ovaj rad analizira aktore te kritike – **intelektualne autsajdere** – s ciljem da se stvori operativni okvir za razumijevanje njihove prakse, strukturnih uvjeta koji je oblikuju, te da se ponude smjernice za buduća istraživanja i praktično djelovanje.

Operacionalizacija pojma: Kontinuum intelektualnog autsajderstva

Pojam "intelektualnog autsajdera" nije binarni status, već **kontinuum** koji se proteže od kritičara unutar institucija do radikalnih disidenata izvan njih. Definiramo ga kroz tri ključna kriterija:

Institucionalna pozicija: Spektar koji se kreće od *autsajdera unutar institucije* (npr. akademik koji koristi resurse sveučilišta za subverzivna istraživanja) do *autsajdera izvan institucije* (npr. politički azilant, samostalni umjetnik).

Metodološka heterodoksija: Sklonost interdisciplinarnosti i odbacivanje strogih disciplinarnih granica, često kombinirajući filozofiju, umjetnost, tehnologiju i življeno iskustvo.

Etički imperativ prakse: Kritika nije sama sebi svrha, već je vođena etičkom vizijom i usmjerena na praktičnu promjenu.

Intersekcionalna dimenzija i matrica za procjenu rizika Pristup autsajderskoj poziciji i rizici koji iz nje proizlaze nisu univerzalni. Rasa, klasa, rod i geografska lokacija presudno ih oblikuju. Kako bismo operacionalizirali ovu dimenziju, predlažemo kvalitativnu matricu za procjenu rizika:

Čimbenik	Niska razina rizika	Visoka razina rizika
Geopolitički kontekst	Stabilna društva s jakom vladavinom prava	Autoritarne države, "zarobljene države"
Društveni status	Privilegirani (dominantna etnička skupina, visoka klasa, muškarac)	Marginalizirani (manjina, izbjeglica, žena)
Tehnološka pismenost	Napredni korisnik alata za anonimnost (Tor, VPN, enkripcija)	Ograničen pristup ili znanje o sigurnosnim alatima
Vidljivost u javnosti	Visoka medijska vidljivost, međunarodna podrška	Lokalni aktivist bez medijske zaštite

Suvremeni kontekst: Od nadzornog do platformskog kapitalizma

Djelovanje suvremenih autsajdera odvija se u kontekstu dva isprepletena fenomena. Prvi je **cinički um**, kojeg Peter Sloterdijk (1987) definira kao "prosvijećenu lažnu svijest": stanje u kojem pojedinci znaju za nepravdu sustava, ali nastavljaju funkcionirati unutar njega. Drugi je **nadzorni kapitalizam**, čiji je "izvorni kod" (Zuboff, 2019) tehnološka arhitektura ("Big Other") koja prikuplja podatke s ciljem modifikacije ponašanja.

Međutim, važno je kritički nadopuniti ovaj okvir. Kritičari poput Evgenyja Morozova (2019) upozoravaju da Zuboff svodi problem na "odmetnuti" kapitalizam, zanemarujući da su mehanizmi izvlačenja vrijednosti inherentni samom sustavu. Morozov tvrdi da je "napor Zuboff da prikaže nadzorni kapitalizam kao devijaciju od zdravog, nekancerogenog i nenadzornog kapitalizma prošlosti, najznačajnija i najiscrpljujuća slabost knjige". Stoga je korisnije govoriti o **platformskom kapitalizmu** (Srnicek, 2017), koji naglašava ulogu digitalnih platformi kao novih posrednika ekonomske i društvene moći.

U ovom kontekstu, tehnologija nije neutralna. Kako tvrdi Langdon Winner (1980) u svom klasičnom eseju, **artefakti imaju politiku**. Algoritmi platformi za dostavu inherentno diskriminiraju radnike (npr. kroz automatsku deaktivaciju bez prava na žalbu), dok alati za enkripciju mogu služiti demokratizaciji. Glavni cilj autsajdera stoga postaje ne samo dekodiranje koda, već i razotkrivanje politike ugrađene u same tehnološke artefakte.

Etička infrastruktura otpora: Od koncepta do prakse

Autsajdersko djelovanje ovisi o postojanju **etičke infrastrukture** – mreže koja omogućuje, štiti i održava otpor.

Modeli financijske održivosti:

Model	Prednosti	Rizici
Crowdfunding	Neovisnost od države i korporacija	Ovisnost o javnoj podršci, "umor" donatora
Fondacije	Dugoročna stabilnost, veći resursi	Uvjetovanost agendom donatora, birokratizacija
Kooperativni modeli	Demokratsko upravljanje, usklađenost s vrijednostima	Ograničena skalabilnost, manji financijski doseg

Pravna zaštita kao globalni izazov: EU Direktiva (2019/1937) o zaštiti zviždača predstavlja značajan korak naprijed, no njezina je implementacija fragmentirana. Primjerice, dok je Njemačka usvojila sveobuhvatan *Hinweisgeberschutzgesetz* koji pokriva širok spektar nepravilnosti, implementacija u Hrvatskoj (*Zakon o zaštiti prijavitelja nepravilnosti*) kritizirana je zbog užeg opsega i nedovoljnih mehanizama zaštite od odmazde. To stvara potrebu za transnacionalnim mrežama pravne pomoći.

Samoupravne institucije: Infrastruktura otpora uključuje i prostore autonomije poput zadruga (npr. Zadruga za otvoreni kod u Hrvatskoj) ili samoupravnih društvenih centara, koji funkcioniraju kao laboratoriji za alternativne oblike organizacije.

Usporedba autsajderskih praksi kroz povijest

Kriterij	Diogen (antički)	Snowden (moderni)	Platformski radnici (suvremeni)
Institucionalna pozicija	Izvan institucija (život u bačvi)	Izvan institucija (egzil)	Unutar sustava, ali u otporu
Metodološka heterodoksija	Performativni prkos (jedenje u kazalištu)	Curenje dokumenata putem enkripcije i medija	Mobilizacija putem društvenih mreža
Etički imperativ	Razotkrivanje licemjerja	Zaštita privatnosti i građanskih sloboda	Borba za radnička prava i ekonomsku pravdu
Glavni izazov	Društveno isključenje i podsmijeh	Državna represija i globalni progon	Algoritamska kontrola i cenzura od strane platformi
Učinak na strukturu moći	Simboličko podrivanje društvenih normi	Globalni šok za nadzorne aparate; poticaj za reforme	Lokalizirani ekonomski pritisak; promjena radnog zakonodavstva

Metodološka refleksija i budući pravci: Prema operativnom priručniku

Ovaj rad, napisan unutar akademskog okvira, suočava se s paradoksom: kako analizirati "autsajdersku" praksu bez da je se neutralizira? Kao odgovor, predlažemo **meta-genealoški odmak** i razvoj budućih istraživačkih pravaca:

Dekolonizacija genealogije: Proširiti analizu na ne-zapadne kritičke tradicije (npr. sufijska historiografija, afrička ubuntu filozofija, zapatistički pokret) kako bi se dekonstruirao eurocentrizam samog pojma kritike.

Empirijsko istraživanje: Provesti participatornu etnografiju s aktivistima, fokusirajući se na dokumentiranje neuspjelih pokušaja otpora jednako kao i uspješnih, kako bi se izvukle pouke o strategijama i taktikama.

Razvoj operativnog priručnika: Sljedeći korak ovog istraživanja bio bi stvaranje praktičnog priručnika za društvenu rekonfiguraciju, koji bi uključivao:

Alate za genealošku analizu: Korak-po-korak vodič za mapiranje odnosa moći u lokalnoj zajednici.

Interaktivnu matricu za procjenu rizika: Softverski alat koji pomaže aktivistima procijeniti opasnosti.

Vodič za izgradnju infrastrukture otpora: Praktični savjeti za financiranje, pravnu zaštitu i tehnološku sigurnost.

Zaključak: Prema etičkoj rekonfiguraciji i infrastrukturama nade

Intelektualni autsajderi nisu samo povijesni artefakti, već ključni akteri u suvremenoj etičkoj borbi protiv struktura platformskog kapitalizma. Njihova praksa nije više samo individualni čin, već ovisi o izgradnji **kolektivne etičke infrastrukture**. Praksa svjesne društvene rekonfiguracije zahtijeva neizbježan tehnološki angažman, intersekcionalnu svijest i globalnu perspektivu. Ona nije san o utopiji, već strpljiv i iterativan rad na izgradnji **infrastruktura nade** – od međugeneracijskog dijaloga (povezujući iskustva disidenata poput Solženjicina s praksama Snowdena) do konkretnih samoupravnih prostora. S tim ciljem, ovaj rad nudi ne samo teorijsku sintezu, već i poziv na akciju – pretvaranje kritičke teorije u etičku i političku praksu.

Zahvale: Autor zahvaljuje na uvidima i analitičkoj podršci jezičnim modelima Gemini Pro, Perplexity Pro i Deepseek AI.

Reference

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Polity Press.

Benjamin, W. (1968). Theses on the Philosophy of History. U H. Arendt (Ur.), *Illuminations: Essays and Reflections* (str. 253–264). Schocken Books.

European Union. (2019). *Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law*. Official Journal of the European Union.

Foucault, M. (1977). Nietzsche, Genealogy, History. U D. F. Bouchard (Ur.), *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews* (str. 139–164). Cornell University Press.

Greenwald, G. (2014). *No Place to Hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. Surveillance State*. Metropolitan Books.

Kierkegaard, S. (2009). *Fear and Trembling*. Penguin Classics. (Izvorno objavljeno 1843.)

Morozov, E. (2019, siječanj). Capitalism's New Clothes. *The Baffler*, (43).

Sloterdijk, P. (1987). *Critique of Cynical Reason*. University of Minnesota Press.

Srnicek, N. (2017). *Platform Capitalism*. Polity Press.

Winner, L. (1980). Do Artifacts Have Politics? *Daedalus*, 109(1), 121–136.

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs.